

Alcătuirea colecțiilor "Kovács" aparține preotului reformat Kovács Gyula din satul Berea, care s-a stabilit în această localitate în anul 1951 și probabil îndemnat de medicul Andrassy Ernő de la Valea lui Mihai a început să se intereseze de vestigiile arheologice din raza comunelor Ciumești - Berea, Sanislău, Foieni. Din hotarul acestor comune a identificat pe teren în jur de 100 situri arheologice de la epoca mezolitică și până la epoca feudalismului dezvoltat. Numărul obiectelor adunate (sunt culese însă mii și mii de deșeuri de obsidiană) se ridică la circa 20.000, din care o bună parte a fost în anul 1961 achiziționată de Muzeul din Baia Mare¹, o mică colecție formată din 660 de obiecte a ajuns în Muzeul din Carei (cumpărată în anul 1967)², iar restul colecției a fost achiziționată în anul 1977 de Muzeul Județean din Satu Mare³. După anul 1960 în hotarul acestor comune agricultura a devenit mecanizată, iar în urma arăturilor de toamnă și de primăvară plugul tras de tractor pătrunzând în sol până la 0,30 - 0,40 metri a bulversat serios depunerile arheologice din antichitate. Preotul Kovács Gyula a vizitat regulat punctele de hotar cu vestigii arheologice și a adunat tot materialul găsit după arătură, iar de la caz la caz a executat și mici săpături de salvare, în special la nisipăriile și lutăriile din zonă.

Cu regret constat însă atât pe baza materialului studiat cât și pe baza discuțiilor purtate cu ani în urmă cu acest colecționar că însemnările în legătură cu acest material arheologic atât de bogat și foarte important din punct de vedere științific sunt foarte lacunare, ele se rezumă deseori la mici constatări privind lotul achiziționat. Din păcate autorul colecției n-a publicat nimic din această colecție, nici măcar la nivelul ziarelor locale. Trebuie să menționez la fel că preotul Kovács Gyula a avut cunoștințe serioase privind domeniul descoperirilor arheologice, a studiat o serioasă bibliografie de specialitate, a devenit un arheolog-autodidact, iar la nivelul anilor 1960 - 1970 a determinat relativ corect, din punct de vedere cronologic și cultural materialul arheologic (etichetele care se mai păstrează atestă această constatare a noastră).

Pe baza informațiilor primite de la preotul Kovács au fost începute marile campanii de săpături arheologice între anii 1962 - 1965 în hotarele comunei Ciumești. Săpăturile de la Ciumești II au cuprins o suprafață de 30 m², iar cele de la Berea I de 76,5 m², Berea IX de 10 m² și de la Berea XVI tot 10 m² (acestea au fost primele cercetări sistematice executate) (Păunescu, 1964, 322). Cercetările efectuate au vizat o serie de așezări neolitice (Comșa, 1971, 31 - 43; Comșa, 1972 - 1973, 39 - 49); o necropolă de la începutul epocii bronzului (Ordentlich, Kacsó, 1970, 49 - 63); o necropolă celtică de la Ciumești I (Moara); așezarea celtică de la Ciumești - IIB - Bostănărie (Tökös); așezarea celto - indigenă de la Berea Bodzás (XXI) și altele (Zirra, 1968, 1980, 39 - 64).

Identificarea pe teren a materialului arheologic colecționat a necesitat o muncă de cercetare de peste un deceniu, fiindcă azi nu mai apare dispersarea naturală a urmelor de locuire (gropi, locuințe, extinderea așezărilor și a diferitelor situri). Multe descoperiri provin din morminte care în lipsa datelor și contextelor de descoperire greu se pot reconstitui. Munca noastră este îngreunată și prin faptul că din diferitele puncte de hotar

¹ Colecția "Kovács" achiziționată de Muzeul din Baia Mare nr. inv. 438 - 12.562, anul 1961. La această colecție mai aparțin materialele de la Curtuișeni, 12.972 - 12.994; Sanislău, 1996; Foieni, 12.997, 13.020; Valea lui Mihai 13.021 - 13.057.

² Colecția "Kovács" achiziționată de Muzeul din Carei nr. inv. 613 - 1276, anul 1967.

³ Colecția "Kovács" achiziționată de Muzeul din Satu Mare nr. inv. 30.463 - 31.439, anul 1977.

menționate, uneori cu extindere mare, provin materiale arheologice foarte variate din punct de vedere cronologic și cultural. Azi, cu toate greutățile întâmpinate aproape 90% din siturile semnalate în colecție au fost identificate pe teren. Va urma ca unele situri să fie verificate prin săpături și sondaje și apoi valorificarea științifică a colecției în ansamblul ei (toate cele trei împreună).

În continuare dorim să prezentăm câteva obiecte ceramice deosebite din această colecție, în special din lotul achiziționat de Muzeul Județean Satu Mare în anul 1977:

1. Un vas mic de culoare brun-cenușie în exterior și brun-cărămizie în interior, lucrat din pastă frământată cu prundiș mărunț. Vasul are o formă de butoiuș cu buza ușor evazată, gâtul scund, perforat simetric în două locuri pentru suspendat. Dimensiuni : $\hat{h}=10$ cm; d.g.=7,8 cm; d.f.=6 cm; d. max.=12,2 cm (fig 1/1). Vasul a fost descoperit la Ciumești - Téglavető (Cărămădărie), în mod sigur face parte din colecția "Kovács", dar din neglijență a fost scos din pachetul inițial, fără să fie trecut și marcat pe el nr. de inventar (fig. 1/1). Punctul Ciumești "Cărămădărie" (C VII) se află la capătul satului spre localitatea Marna, lângă drumul de câmp care se duce spre podul Sânpaul. Din acest punct provin materiale arheologice care se încadrează cronologic în eneoliticul târziu (?) sau mai degrabă în perioada de trecere spre epoca bronzului (ultima fază a epocii cuprului) și descoperiri din epoca Latène (celtice). Vasul nu are analogii din descoperirile din nord-vestul Transilvaniei; vase similare se cunosc la est de Carpați, în lumea din stepă de la nordul Mării Negre (Nehaev, 1992, pl. 8/7). Vasul după formă, pastă și sistemul de suspendare, cultural se încadrează în eneoliticul târziu sau eventual în cultura Baden. Fără cunoașterea contextului de descoperire (nu știm nici măcar din care pachet a fost scos, cu ce materiale a fost asociat) o încadrare cronologică și culturală mai strânsă nu este posibilă.
2. Un vas miniatural a fost descoperit la Ciumești-Legelő kút (Fântâna pășunii C.III); are o formă de pâlnie, de culoare cărămiziu-roșiatică (slip) și cenușie în miez, lucrată într-o pastă foarte bine frământată, având pereții subțiri (2 - 3 mm). Vasul este perforat sub buză cu șapte găuri, în mijloc este prevăzut cu patru proeminente la fel găurite, iar fundul se termină în formă de pâlnie, similar găurit (fig. 4/1). Dimensiuni: $\hat{h}=4,8$ cm; d.g.=3,5 cm. Vasul face parte dintr-un lot de ceramică inventariat cu nr. 31.146. Un fragment dintr-un vas similar a fost descoperit recent la Pișcolt-Lutărie (Kincsverem), în context clar datat de la începutul neoliticului târziu (fig 4/3).
3. Din acest punct de hotar mai este menționat un fragment dintr-un vas-biberon notat cu nr. de inventar 31.297 ("csecses edény"). Vasul inițial a avut o culoare cărămizie (angobă), apoi acesta s-a exfoliat și a devenit în bună parte de o culoare cenușie (peretele vasului în secțiune este tot cenușiu). Vasul biberon este fragmentar, tubul de scurgere este rupt, are forma unui borcănaș cu gura lată, folosit probabil pentru hrănirea unui copil sau eventual a unui animal. Dimensiuni g=6,5 cm; $\hat{h}=4,5$ cm; d.f.=3,3 cm; lungimea probabilă a tubului de scurgere era 2,5 cm (fig. 3/1).

În această zonă (C.III) - Legelő-kút (Fântâna pășunii), care se întinde pe o dună de nisip, azi pășune au fost executate și gropi de silozuri (urmele lor s-au mai putut identifica încă în anul 1980) pe teren, de unde provin morminte de înhumate în poziție chirchită, datate din eneoliticul târziu, cultura Bodrogkeresztúr cu reminiențe din faza anterioară a eneoliticului (cultura Tiszapolgár) (C. Kacsó, 1969, 49 - 54) precum și un vestit atelier de turnat obiecte de bronzuri (tipare) (T. Bader, 1978, pl. LXIV/21). În colecția Muzeului din Carei se află un vas biberon (nr. inv. 4210) foarte asemănător cu piesa menționată de noi, cu locul de descoperire "Gropi de silozuri" -C. III (fig. 3/2 - 3). Vasul a fost publicat și datat "în eneoliticul timpuriu și aparține culturii Bodrogkeresztúr, ultima perioadă a complexului Tisa" după autor (Iercoșan Neța, 1981- 1982, 35 - 37). Fără să comentăm această încadrare

cronologică a vasului biberon, ținem să menționăm următoarele : cultura Bodrogkeresztúr se încadrează în eneoliticul dezvoltat și nu face parte din complexul Tisa, care își încheie evoluția în faza sa finală, contemporană cu cultura Lengyel târzie (V.M. Konoplea, 1990, 4 - 17), Herpály (Raczky, 1988, fig. 37), Csöszhalom (Raczky și col. 1997, 34 - 41).

După observațiile făcute pe teren, în punctul C. III, în urma destelenirii pășunii a fost deranjată o vastă așezare neolitică, probabil cu două nivele de locuire (din faze evolutive diferite), fapt constatat pe baza materialului arheologic adunat de Kovács Gyula (nr. inv. 30.554 - 30.561, 30.793 - 30.803, 30.530 - 30.553 (material litic) și 31.141 - 31.146 (fragmente ceramice), 30.463 - 30.468 (topoare de piatră). De la C. III mai cunoaștem fragmente ceramice din cultura Baden și altele din epoca bronzului timpuriu (faza Sanislău) cu nr. inv. 31.166 - 31.167, 31.219 - 31.245, 31.289, precum și un vârf de sulită (?) din bronz în formă de frunză, care se leagă probabil de depozitul de tipare datat în Hallstatt A₁. Tot din acest punct de hotar mai este menționată și o figurină zoomorfă cu nr. inv. 31.141 (deocamdată n-a fost identificată în depozitul muzeului), care se leagă tot de descoperirile neolitice (fig. 4/2).

În acest fel, la C. III a existat inițial o așezare vastă din epoca neolitică cu mult mai multe nivele de locuire (cel puțin două) în care au fost săpate mormintele din epoca eneolitică, peste ele se depune o așezare din perioada de tranziție (cultura Baden), suprapusă de alta din epoca bronzului târziu sau Hallstatt timpuriu la care se leagă "depozitul", poate atelierul de turnat obiecte de bronzuri. Ambele vase de tip biberon după pastă, formă (asemenea forme nu sunt cunoscute din descoperirile de tip Bodrogkeresztúr), vasul miniatural în formă de pâlnie, precum și figurina zoomorfă se leagă de prima depunere din acest punct de hotar al Ciumeștiului C. III și se pot încadra cronologic la sfârșitul neoliticului mijlociu, iar cultural se încadrează în grupul Pișcolt, faza a doua (finală) fiind în strânsă legătură cu descoperirile similare din nord-vestul Transilvaniei (Németi, 1986 - 1987, 15 - 61), nord-estul Ungariei (Kurucz, 1994, 125 - 130), din Ucraina subcarpatică (Potushniak, 1997, 35 - 41).

4. În continuare dorim să ne oprim asupra unui fragment de idol, care face parte tot din colecția "Kovács", având nr. inv. 31.193 (Muzeul din Satu Mare), descoperit la Brea "Nyulvár-Cetatea Iepurelui" - B. XIII. Fragmentul reprezintă partea superioară a unei statuete din lut, de tipul cu cap mobil, de culoare cenușie la umeri, cărămizie-roșiatică pe piept și cenușie la spate. Dimensiuni : lățimea la umeri=7,8 cm; înălțimea fragmentului= 4 cm; grosimea= 2 cm (fig 1/2). În partea superioară (între umeri) este găurită vertical pentru fixarea capului "mobil", pe piept se văd clar sâni reliefati, deci aparține unei statuete feminine. Analogii pentru acest tip de idol apar de obicei în cultura Baden, descoperiri similare se cunosc la Sălacea "Dealul Vida" (Roman, Németi, 1978, pl. 44/3 a,b; 4 a,b), dar mai rar apare și în cultura Cernavodă III (Dumitrescu, 1974, fig. 289/4). O statueta similară se cunoaște de la Vinča tot din context de cultură Baden (Tasić, 1995, pl. XIX/4, 7; fig. 45/1,6 - 7). De la punctul de hotar B. XIII sunt adunate fragmente ceramice specifice culturii Baden cu nr. inv. 10.050 - 10.055 din Muzeul Baia Mare, precum și cu nr. inv. 31.170 din Muzeul Satu Mare. Sondajele de verificare executate de T. Bader (1973) și de subsemnatul în 1992 (Németi, 1994 - 1995, 33), indică existența aici a unei așezări din perioada de tranziție (ultima fază a epocii cuprului) aparținând culturii Baden (fig. 2/1 - 2). Pe baza sondajelor de verificare din anul 1992 la B. XIII, putem stabili următoarea succesiune a depunerilor arheologice; prima depunere aparține culturii Baden, suprapusă de o așezare din epoca bronzului timpuriu, cultura Nyírség (Bader, 1978, 30; Németi, 1994 - 1995, 33 - 38) și de o așezare din epoca Latène (celtică).

Colecția “Kovács” (toate cele trei) reprezintă un interes deosebit pentru cercetarea arheologică din nord-vestul Transilvaniei, iar prelucrarea și publicarea ei ar fi mai mult ca o stringentă necesitate (fig. 5). Prima schiță despre hotarul comunei Ciumești a fost realizată cu ocazia achiziționării unei părți însemnate a colecției de către Muzeul din Baia Mare - 1961. Această schiță topografică ulterior a suferit modificări și precizări, dar punctele notate cu cifre romane împreună cu inițialele celor două localități, credem că sunt foarte importante pentru valorificarea științifică a colecției și trebuie să fie păstrate.

Ciumești - Csomaköz

- C. I. = Malomháta (Moara sau ferma - fosta “Grajduri” C. A. P.)
- C. IIa = Legelő (Pășunea).
- C. IIb = Tökös (Bostănărie).
- C. III = Legelő kút / Silógödörök (La Silozuri).
- C. IV = Csomaközi régi szőlők (Via veche din Ciumești).
- C. V = Legelő sarok (Colțul pășunii).
- C. VI = Nagylapos (O dună de nisip plată, alungită).
- C. VII = Csomaközi vályogvető (Lutăria din Ciumești).
- C. VIII = Szent Pál patak hidja (Podul Sânpaul).

Berea - Bere

- B. Ia,b,c,d = Kisrengátja (Stavila mică).
- B. II = Csányi sűrűje (Miriștea lui Csányi).
- B. III = Pupos hegy (Colina cocoșată).
- B. IV = Nagyrengátja (Stavila mare)
- B. V = Libuc hegy (Movila Libuc).
- B. VI = Fényi legelő (Pășunea Foieniului).
- B. VII = Cigány rét (Râtul țiganului).
- B. VIII = Hegyköz (Între movile).
- B. IXa = Sultész tag (Togul lui Sultész).
- B. IXb = Dolláros (Togul dolarului).
- B. X = Sós-kás domb (Colina cu măcriș).
- B. XI = Akasztófa lapos (Platoul acastăului).
- B. XIIa,b= Berei Szőlő (Viile Berei).
- B. XIII = Nyúlvár (Cetatea Iepurelui).
- B. IV = Kaplonyi szőlő (Viile Căpleniului).
- B. XV = Kántor tag (Togul cantorului).
- B. XVI = Virágkert (Grădina florilor).
- B. XVII = Török folyás (Pârâul turcului).
- B. XVIII= Berei vályogvető (Lutăria din Berea).
- B. XIX = Szentgyörgy tag (Togul lui Sf. Gheorghe).
- B. XX = Zsidó tag (Togul evreului).
- B. XXI= Bodzás (La soci).
- C.

BIBLIOGRAFIE

COMȘA E.

1963 - *K vaprosu o periodizatii neoliticeskih kultur na severo-zapadi RNP, în Dacia*, N.S.VII, 477-484.

1973 - *Über das Neolithikum in Westrumänien*, in *ActaAnArch*, XIV, 1971, 31 - 43.

1972 - 1973 - *Quelques problèmes concernant la civilization de Ciumești*, in *AAC*, XIII, 1972 - 49.

BADER T.

1978 - *Epoca Bronzului în nord-vestu Transilvaniei. Cultură pretracică și tracică*, București, 246.

DUMITRESCU VL.

1974 - *Arta preistorică în România*, București, 1974.

IERCOȘAN N.

1981 - 1982 - *Un vas biberon descoperit la Ciumești*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, 35 - 37.

KACSÓ C.

1969 - *Morminte din perioada de tranziție spre epoca bronzului de la Ciumești*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, I, 49 - 56.

KONOPLEA V.M.

1990 - *Lengelskaia Kultura*, în *Arheologia Prikarpatia, Volhinia i Zakarpatia*, Kiev, 1990.

KURUCZ K.

1994 - *Újkőkori sírok Tiszavasvári határából*, în *A kőkortól a középkorig*, Szeged, 1994.

NEHAEV A.A.

1992 - *Domaikopskaia kultura a severnovo Kavkaza*, în *Arheologii ceskie vesti*, I, 1992.

NÉMETI J.

1986-1987 - *Descoperiri din neoliticul târziu în valea Crasnei*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, 15-61.

ORDENTLICH I., KACSÓ C.

1970 - *Cimitirul din epoca bronzului de la Ciumești (jud. Satu Mare)*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, 49 - 63.

PĂUNESCU AL.

1964 - *Cu privire la perioada de sfârșit a epipaleoliticului în nord-vestul și nord-estul României și unele persistențe ale lui în neoliticul vechi*, în *SCIV*, 15, 1964, 3.

POTUSHNIAK M.

1995 - *Deiaki naslidki gosliadiennaia serehdnoneoliticinogo saru na bagatosarovanna pasilenni za Zastovul Kovo-Domb u Zakárpatti*, în *Problemi Arheologii Shidnik Karpat*, Ujgorod, 55 - 66.

1997 - *Some results of research on the Middle Neolithic layer from a multilevel settlement near the village of Zastove (Zapszony-Kovadomb)*, in the *Carpathian Ukraine*, in *JAM Évkönyv*, 1995 - 1996, Nyíregyháza, 1997.

ROMAN P., NÉMETI J.

1978 - *Cultura Baden în România*, București, 1978.

RACZKY P.

1988 - *A Tiszavidék kulturális és kronológiai kapcsolatai a Balkánnal és a Égeikummal a neolitikum, rézkor időszakában*, Szolnok, 1988.

RACZKY P., ANDERS ALEXANDRA, NAGY EMESE, KURUCZ K., HAJDÚ ZSIGMOND, WALTER MEIER-AREND.

1997 - *Polgár - Csószhalom dűlő*, în *Utak a múltba*, Az M3 autópálya régészeti leletmentései, Budapest, 1997.

TASIĆ N.

1995 - *Eneolithic cultures of Central and West Balcans*, Belgrad, 1995.

ZIRRA VL.

1967 - *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, f.a., 1967.

1980 - *Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României /Așezarea contemporană a cimitirului Latène de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea, jud. Satu Mare*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, IV, 1980, 31 - 83.

LISTA FIGURILOR

Fig. 1/1 - Ciumești-Lutărie, C. VII, vas; 2 - Fragment idol de tip cu cap "mobil", Berea "Cetatea Iepurelui", B. XIII.

Fig. 2 - Fragmente ceramice din cultura Baden - Berea XIII.

Fig. 3 - Vase-biberon, Ciumești, Pășuna Fântâniei C. III.

Fig. 4/1 - Vas miniatural de la C. III; 2 - Figurina zoomorfă - C. III; 3 - Vas miniatural de la Pișcolt Lutărie.

Fig. 5 - Schița hotarului Ciumești-Berea întocmită în anul 1961 de Elena Kovács.

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1/1 - Ciumești-Lutărie, C. VII, Clay-pit, vase : Fragment of an idol - Berea "Cetatea Iepurelui", B. XIII.

Fig. 2 - Fragments of pottery from the Baden Culture.

Fig. 3/1- 3 - Vases for feeding babies - Ciumești, Pășuna Fântâniei C. III.

Fig. 4/1 - Miniature vase - C. III; 2 little zoomorph statue C. III; Miniature vase Pișcolt Lutărie (Clay pit).

Fig. 5. The map of Ciumești-Berea, 1961, made by Elena Kovács.

*Some appreciations about the
Kovács collections
(Summary)*

The three "Kovács" collections, which were bought by the Museum from Baia Mare 1961, by the Museum from Carei 1967 and by the Museum from Satu Mare 1977, were collected by Gyula Kovács, the Calvinist priest of Berea village between 1951 - 1977. The "Kovács" collection bought by the Museum from Baia Mare nr. inv. 438 - 12.562, in 1961. To this collection also belong the finds from Curtuiușeni, 12.972 - 12.994; Sanislău, 996; Foieni, 12.997, 13.020; Valea lui Mihai 13.021 - 13.057. The "Kovács" collection bought by the Museum from Carei nr. inv. 613 - 1276, in 1967 and by the Museum from Museum Satu Mare nr. inv. 30.463 - 31.439, in 1977.

During this period of time there were identified about 100 archeological settlements and there were gathered almost 20.000 fonds dated from different ages, from the Mezolithic Age to the Middle Feudal Age. All these finds were discovered on the fields of Ciumești, Berea, Sanislău, Foieni and Vișoara villages or at some far localities as Curtuiușeni, Valea lui Mihai.

These collection impelled the archeological discoveries in the region of Sanislău village between 1962 - 1967, but the "Kovács" collections on the whole was not analysed from a scientific point of view through it had great importance in the archeological discoveries of the North-Western part of Transylvania.

The analyse of Kovács collection is difficult because there is not enough description about the finds. After ten years of archeological activities in the region of Sanislău village I could identify 90% of the places where the finds were located by Kovács Gyula.

We have continue the excavations for controlling the maintained information as concerns the "Kovács" collections.

Fig. 1.

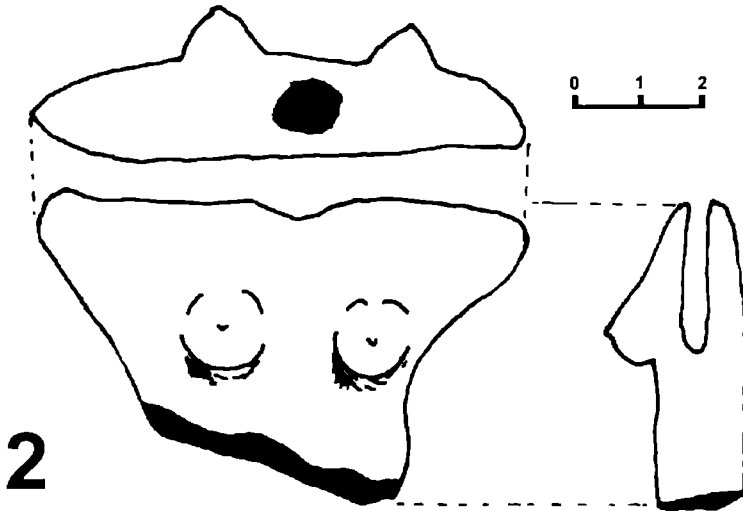
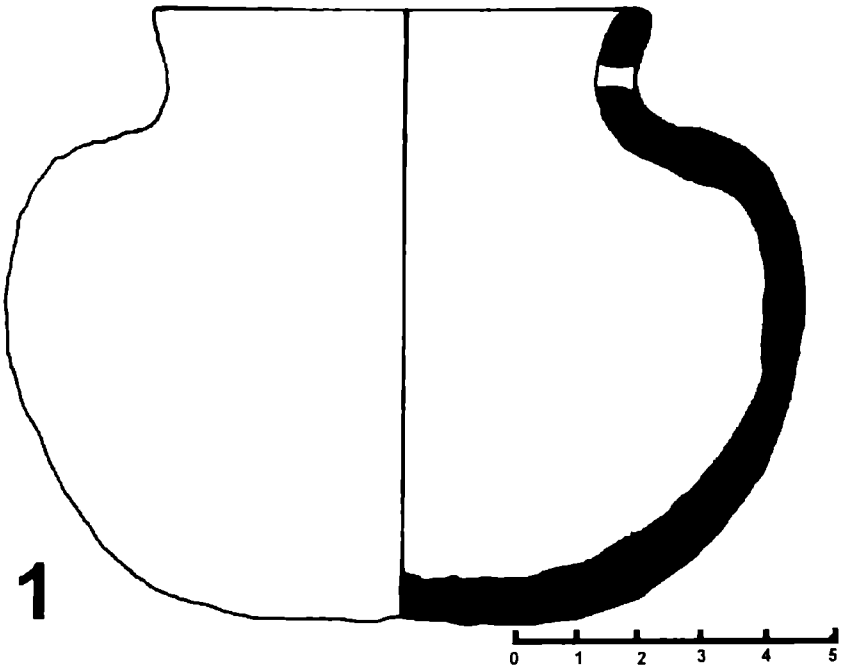
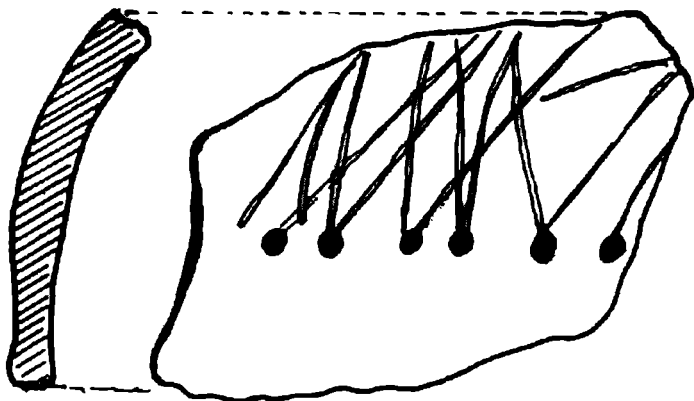
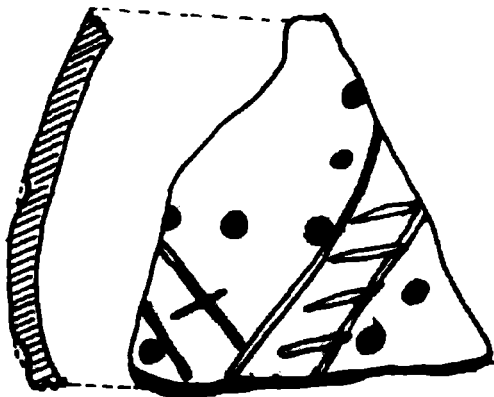

Fig. 2.

1

2

Fig. 3.

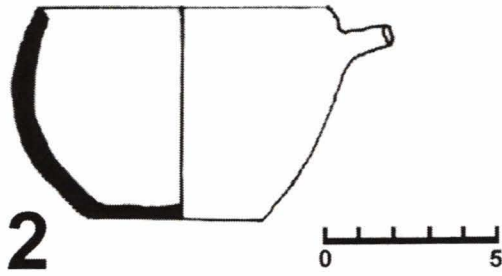
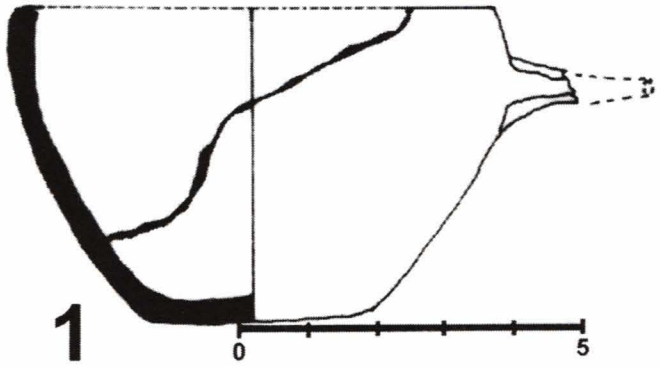
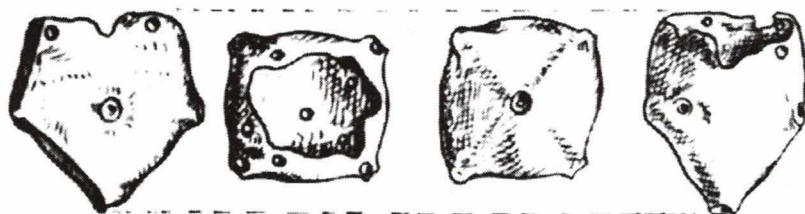
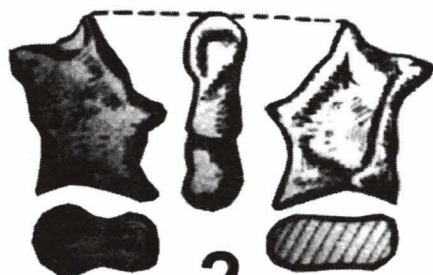

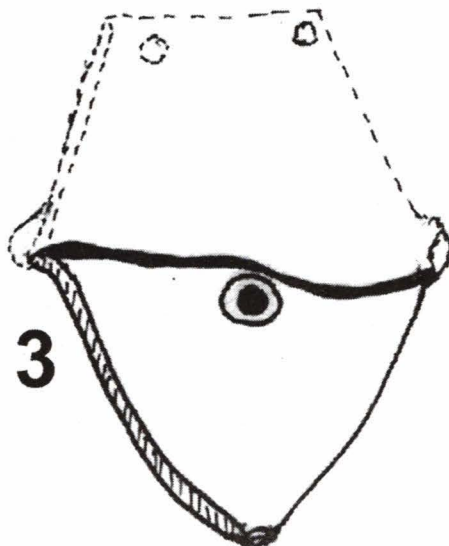
Fig. 4.

1

2

3

